

Віктор Савченко

ПОЛІТИЧНІ УПОДОБАННЯ ПРОФЕСОРА М. СЛАБЧЕНКА

У статті розглядається еволюція політичних поглядів професора М. Слабченка під впливом глобальних змін (1905-1929 рр.). Автор закликає до дискусії і висловлює припущення про те, що М. Слабченко був масоном або людиною «масонського кола», що його участь в українських соціалістичних партіях, в боротьбистському підпіллі не закінчилася в 1920 році. Для М. Слабченка 1920-ті роки стали роками продовження політичної боротьби за українську ідею й українську незалежність.

Ключеві слова: революція, боротьбисти, масонство, підпілля, українізація, ДПУ.

Постать М. Є. Слабченко сприймалася сучасниками та сприймається нащадками, як образ мудрого вчителя, що все життя віддав служінню українському народу та ідеї духовного просвітництва. Людина гонорова та принципова, Михайло Єлисейович, сповідував принципи українського інтелігента та патріота, відстоював власні політичні погляди, яки впливали на його наукову та педагогічну діяльність.

У 1903 р. М. Слабченко вступив до української радикальної партії РУП, організувавши в Одесі її студентську групу, став лідером студентської «Громади» в Одесі. За власними свідченнями, вже пореволюційних років, у 1905-1906 рр. Михайло Єлисейович приймав участь в маніфестаціях, студентських страйках, революційних барикадних боях в Одесі. Він притримувався радикальних поглядів, стосовно необхідності соціального визволення та соціалістичних перетворень, руйнації імперії. В барикадних боях та акціях спротиву його шлях перетинався з есерами та анархістами, що стали популярні в Одесі у другий половині 1905 р. Відомо, що М. Слабченко у 1906 р. став активістом Української соціал-демократичної робітничої партії (формально був в її складі до 1918 р.). Приблизно з 1907 р.

М. Слабченко бере участь у діяльності одеської «Просвіти», з 1910 р. – «Одеського українського клубу» [1, с. 60-63].

В роки так званої «реакції», М. Слабченко відійшов від радикальних ідей, вже не бере участь у підпіллі УСДРП. В цей час доля зводить його з майбутніми лідерами українських визвольних змагань, що у 1911-1913 рр. формують в Одесі таємний масонський рух: В. Чеховським (викладачем середніх навчальних закладів, майстром масонської ложі «Звезда Востока», українським соціал-демократом), А. Ніковським (українським соціалістом-федералістом). Саме тоді М. Слабченко починає товаришувати з масонськими лідерами київських масонських лож С. Єфремовим (масонська ложа «Правда») та М. Василенком (керівник масонської ложі «Астрея»). З С. Єфремовим та А. Ніковським М. Слабченка пов'язала многорічна дружба, ідеологічна спільність, політична єдність, хоча М. Слабченко, ззовні, був значно «лівіший» за С. Єфремова.

Можливо й сам М. Слабченко в цей час стає братом-масоном, бо його ідеологічні конструкції наближалися до ідей «політичного масонства». Улітку 1911 р. М. Слабченко виїхав у наукове відрядження до Франції, навчався в Школі права призького університету Сорбонна, взяв участь у заснуванні Міжнародного товариства недержавних народів – «Office nationale» в якому найбільш активно заявили про себе масони Великої Ложі «Великого Сходу Франції» [2]. Відомо, що на фронті I-ї світової війни М. Слабченко пристає до таємної військової змови (можливо, військової змови яку готували масони на поч. 1917 р. «змова Гучкова»), котру було викрито владою. М. Слабченку загрожував розстріл, від якого його врятувала Лютнева революція. М. Слабченко не видає подробиці та деталі цієї «військової змови», вона залишається в його «радянській автобіографії» тільки вирваною з контексту згадкою. Можливо, причина «утаємнення» цієї змови в її масонській сутності, про що необхідно було «замовчувати» за радянських часів. Навесні 1917 р. М. Слабченко стає зразком «революційного активіста» Тимчасового уряду – голова комітету офіцерської і солдатської ради, членом дивізійного комітету, організатором, керівником полкової української ради, членом ради 4-ї армії. Його кар'єрний зліт того часу нагадує числені «масонські кар'єри»

зразка 1917 р., коли раніш невідомі офіцери або дрібні чиновники несподівано ставали «вождями революції».

Жовтневий переворот М. Слабченко вважав руйнуючим (як весь масонський загал) та скоріш за все брав участь у боротьбі за українську Одесу у січні 1918 р., коли демобілізувався з 4-ї армії, що існувала до середини січня 1918 р. Відомо, що в січні 1918 р. М. Слабченко повертається до Одеси, стає членом лівої фракції УПСР (з УСДРП він розірвав константи, ще у 1908-1909 рр.), працює журналістом в газетах: «Известия одесского исполнительного комитета общественных организаций», «Голос революции», «Революционній вестник». На початку 1918 р. ми бачемо певні зміни в політичних переконаннях М. Слабченка, він став більш «лівим», наближаючись до позицій майбутніх боротьбистів. Статті М. Слабченка березня-квітня 1918 р. сповнені критики «з ліва» на адресу Центральної Ради та М. Грушевського. У 1918 р. Михайло Єлисейович працює журналістом в виданнях «Українське слово», «Вільне життя», «Молода Україна». Керівник одеської «Української національної Ради» А. Микалюк (лідер одеської лівої УПСР, соціалістичної одеської «Просвіти», згодом боротьбистів) організував в Одесі, під орудою В. Чеховського, школу пропагандистів - «Социалистические курсы». Ця «школа» та «Товариство ім. М. Драгоманова» при одеській гімназії ім. І. Франка, проводять пропобанду проти гетьманського режиму, формують кадри для майбутньої революції. «Українська національна Рада» видавала в Одесі газету «Вільне життя», в якій з літа 1918 р. редактором стає М. Слабченко. Тоді М. Слабченко очолює одеську «Спілку вчителів», бере участь у змові з метою повалення влади гетьмана, за що гетьманська влада запроторює М. Слабченка під арешт.

З поваленням гетьмана прем'єр УНР В. Чеховський пропонує М. Слабченку посаду міністра юстиції в Директорії УНР, а С. Петлюра – посади в секретаріаті УСДРП. Відомо, що на весні 1919 р. С. Петлюра збирає всіх українських масонів для того, щоб створити загальну масонську «Велику Ложу України». Став головою Директорії УНР С. Петлюра надає важливі державні посади масонам: В. Покоповичу, А. Левицькому, А. Ніковському та ін. Існує інформація, що «Велика Ложа України» влітку 1919 р. об'єднала до 800

масонів, велика ціфра для переважно сільських теренів контрольованих армією УНР, скоріш за все до цієї кількості входили й масони, що залишилися на інших підконтрольних територіях (Одеси – під білогвардійською владою, Києва, Катеринослава, Полтави, Чернігова та Харківа – під владою більшовиків) [3]. Симпатиків С. Петлюри в Одесі з «масонських братів» навесні 1919 р. ми не знаємо, а можемо тільки припускати їхню наявність, враховуючи, що Одеса до 1918 р. була значнім масонським центром (відомо, що серед одеських масонів було три професора-матиматика університету, можливо в Одесі існувала таємна університетська ложа).

З встановленням в Одесі білогвардійської влади генерала О. Гришина-Алмазова (який керував містом під контролем французького військового командування) контррозвідка заарештувала М. Слабченка, алк йому вдалося втекти й переховуватися на нелегальному становищі до опанування міста більшовиками. Нова влада більшовиків в Одесі (квітень-серпень 1919 р.) також репресувала М. Слабченка. Разом із боротьбистом М. Гордієвським М. Слабченко написав «Відкритий лист» проти більшовицької політики у національному питанні. Михайло Єлисейович виступив проти радянської влади, звівавши свою долю з редакцією газети «Боротьба». З затвердженням в Одесі наприкінці серпня 1919 р. влади Збройних сил Півдня Росії армії А. Денікіна М. Слабченко перебував у підпіллі на нелегальному становищі, був заарештуваний. Він продовжував працювати у підпільній газеті «Боротьба», агітував, як боротьбист у частинах УГА, що опинилися в Одесі у грудні 1919 р. 8 лютого 1920 р. Одеса знову була захоплена Червоною Армією, тоді утворився Одеський ревком, більшовики вели переговори з партіями боротьбистів та боротьбистів щодо розподілу ділянок роботи в ньому.

Протягом лютого-березня 1920 р. представники партій боротьбистів – були представлені в місцевих ревкомах та радах. М. Слабченко працював в Одеському виборчому штабі боротьбистів, на вибори до Одеської ради робітничих депутатів, від працівників освіти, був надан список кандидатів в депутати, в якому з 12 чоловік, половина кандидатів була від боротьбистів та боротьбістів. 20 березня 1920 р. Всеукраїнська

конференція боротьбистів прийняла рішення про самоліквідацію партії, значна частина її членів влилась до КП(б)У. Разом із партією боротьбистів в одеську організацію КП(б)У увійшли місцеві лідери боротьбистів: А. Микалюк, А. Клочко та ін. В той же час М. Слабченко не пішов таким шляхом, залишаючись в компанії «незгодних з об'єднанням» боротьбистів [4].

Колишній боротьбист А. Микалюк був призначен завідувачем одеського відділу народної освіти, став у 1921 р. організатором одеського «Товариства української пролетарської культури». В цьому товаристві активно діяв М. Слабченко. Пізніше А. Микалюк керував процесом українізації в Одесі, чекисти вважали, що А. Микалюк на початку 1920-х рр. організував «боротьбистське підпілля» в Одесі. Саме із А. Микалюком у М. Слабченка зав'язалися тісні ідеологічні стосунки, у це «боротьбистське підпілля» чекисти зарахували й М. Слабченка. Інший боротьбистський лідер А. Клочко у 1920-х рр. був ректором Одеського інституту народної освіти (ОІНО) в якому працював М. Слабченко. Ще 1918 р. А. Клочко вів українську соціалістичну пропаганду в гетьманській Одесі, брав участь у виданні газети «Вільне життя», товарищував з М. Слабченком [5, арк. 4-41].

В ОІНО з 1922 р. М. Слабченко першим став викладати навчальні предмети українською мовою, з 1923 р. взяв активну участь в українізаційних процесах. У червні 1924 р. він написав заяву про відставку на знак протесту проти виключення студентів з ОІНО, як «чуждий советской власти элемент». Подібний «демарш» міг закінчитися для М. Слабченка арештом, «парт'ячейка» вузу винесла рішення, що своїми діями М. Слабченко виступає проти «пролетаризації вищої школи» та «генеральної лінії партії». Тільки після того, як студентів поновили в ОІНО М. Слабченко забрав заяву, але від деканства відмовився.

Чекисти відносили М. Слабченка до «правої групи» українських науковців, оголосили вченого «анархістом» та «українським шовинистом», нарекали, що він товарищує з С. Єфремовим. У 1926 р. в апараті ДПУ України стало відомо про створення підпільного «контрреволюційного уряду України в Одесі». про те, що М. Слабченко тісно спілкується з

українськими есерами, яки обіцяли йому «портфель міністра», після знищення більшовицької диктатури [6, с. 112, 577].

А. Клочко твердив на допитах в ДПУ: «боротьбистська організація оформила контакти зі Слабченком та СВУ... Тоді ж ми спілкувалися з Слабченком і Чеховським... Я знаходячись, під особистим впливом спілкування зі Слабченком, долучився до українського націоналістичного руху» [5, арк. 23-34]. З 1924 р., за інформацією ДПУ, почав створювати «кадри для боротьби з радянською владою серед студентів» – «боротьбистське підпілля» в Одесі. Т. Віхрїстюк у своїх свідченнях, звинувачував «одеську групу молодих українських націоналістів», до якої входив син Михайла Єлисейовича Тарас Слабченко, у «контрреволюції», в проведенні таємних «націоналістичних вечірок», в «вихованні націоналістів», у зв'язках із Українською автокефальною церквою та селянськими повстанцями, що діяли під Одесою в 1921-1922 рр. (отаманами Радзієвським «Богуном» та Дорошенком «Запорожцем»). На допитах в ДПУ лунали свідчення, що у М. Слабченка «своя група», що він виступає за «дерусифікацію», заявляючи про те, що «Україна повинна орієнтуватися на Німеччину», що він «вважає, що кінець Радянської влади станиться у 1929 р.», бо «селяни підіймуться на місто», заявляє, що він «український імперіаліст»... [4, арк. 18,22,34, 50,52].

В 1919-1924 рр. в радянській Україні існувала законспірована антибільшовицька організація «Братство української державності», що пов'язувала інтелігентські «українські кола» з українською політичною еміграцією. В 1929 р. чекісти вирішили, що «Спілка визволення України» було створено ще в 1925 р. з числа колишніх членів українських партій та «Братства української державності». Найбільш небезпечним владі здавалося проникнення «СВУ» в молодіжне середовище. М. Слабченко проходив у справі як ключова фігура «одеського філіалу націоналістів СВУ». На допитах юноки, що звинувачувалися у причетності до «СВУ» не приховували свої погляди відкрито заявляючи, що вони є прихильниками «незалежної радянської України» (колишнє боротьбистське гасло), подібні свідчення дпв на допитах й М. Слабченко, що визнав відкриті чекістами «злочини» [8].

Треба сказати, що на допитах в ДПУ у 1922-1929 рр. фізичне катування було рідкосним явищем, а значна частина звинувачених ДПУ у «контрреволюції», мала намір боротися, будя яким шляхом, проти більшовицької диктатури за здійснення справжньої національної революції. Повністю відкідати всі зізнання політичних лідерів та суспільних діячів, що були дані на допитах у ДПУ 1920-х на поч. 1930-х рр. недоречно тому, що подібне заперечення, заперечують й будь-який спротив українського народу проти сталінського режиму. Чомусь звинувачення у селянському повстанстві часів колективізації сучасною українською історіографію визнається, а те, що С. Єфремов або М. Слабченко мріяли про знищення «диктатури пролетаріату» та відродження незалежної України – ні.

Політичні уподобання М. Слабченка в 1921-1929 рр. мало відомі, хоча за ним постійно пильнували агенти ЧК-ДПУ, залишивши для нас звіти про його «контрреволюційне обличчя». Цілком імовірно, що М. Слабченко, став одним з лідерів одеської української «фронди», як А. Кличко та А. Микалюк, намагався використати процеси українізації та радянську систему освіти для виховання нової української молоді, здатної до відродження ідей національної революції. В. М. Заруба писав, що М. Слабченко: «...робив усе можливе для майбутнього самостійного державного буття України, і все його життя – яскравий навчальний приклад жертвовності в ім'я українського народу» [1, с. 396].

Джерела та література:

1. Заруба В. М. Історик держави і права України академік М. Є. Слабченко (1882-1952). – Дніпропетровськ, 2004. – 456 с.
2. Сериков А. И. Русское масонство 1731-2000. Энциклопедический словарь. М. Ю 2001.
3. Свитков Н. Масонство в русской эмиграции. – Париж, 1932; Савченко В. Україна масонська. – К., 2008. – С. 282-290.
4. Войтович А. Участь лівих політичних партій в діяльності місцевих органів влади на півдні України в 1920 році // Записки історичного факультету. – Одеса, 1996. – Вип. 2. С. 90-92.
5. Архів УСБУ в Одеській області. ФП. Спр. 10349-п.

6. Українська інтелігенція і влада. Зведення секретного відділу ДПУ УСРР 1927-1929 рр. Упор. В. Даниленко. Київ: Темпора, 2012
7. Архів УСБУ в Одеській області. ФП. Спр. 10203-п.
8. Семенко Ю. Наталья Павлушкова. – К., 1999.

References

1. Zaruba V. M. Istoryk derzhavy i prava Ukrainy akademik M. Ye. Slabchenko (1882-1952). – Dnipropetrovsk, 2004. - 456 s.
2. Serykov A. Y. Russkoe masonstvo 1731-2000. Entsyklopedycheskyi slovar. M.Yu 2001.
3. Svytkov N. Masonstvo v russkoi emyhratsyy. – Paryzh, 1932; Savchenko V. Ukraina masonska. – K., 2008. – S. 282-290.
4. Voitovych A. Uchast livykh politychnykh partii v diialnosti mistsevykh orhaniv vlady na pivdni Ukrainy v 1920 rotsi // Zapyski istorychnoho fakultetu. – Odesa, 1996. Vyp. 2. s. 90-92.
5. Arkhiv USBU v Odeskyi oblasti. FP. Spr. 10349-р.
6. Ukrainska intelihentsiia i vlada. Zvedennia sekretnoho viddilu DPU USRR 1927-1929 rr. Upor. V. Danylenko. Kyiv: Tempora, 2012
7. Arkhiv USBU v Odeskyi oblasti. FP. Spr. 10203-р.
8. Semenکو Yu. Natalia Pavlushkova. – K., 1999.

Виктор Савченко

ПОЛИТИЧЕСКИЕ ПРЕДПОЧТЕНИЯ ПРОФЕССОРА М. СЛАБЧЕНКО

В статье рассматривается эволюция политических взглядов профессора М. Слабченко под воздействием глобальных изменений (1905-1929 гг.). Автор призывает к дискуссии и высказывает предположение о том, что М. Слабченко был масоном или человеком «масонского круга», что его участие к украинским социалистическим партиям, в боротьбистском подполье не закончилось в 1920 г. Для М. Слабченко 1920-е годы стали годами продолжения политической борьбы за украинскую идею и украинскую независимость.

Ключевые слова: революция, боротьбисты, масонство, подполья, украинизация, ГПУ.

POLITICAL PREFERENCES OF PROFESSOR M. SLABCHENKO

The article examines the evolution of political views of professor M. Slabchenko under the influence of global changes (1905-1929). The author calls for discussion and suggests that M. Slabchenko was a freemason or a man of the "masonic circle", that his participation in the ukrainian socialist parties in the borotbist underground did not end in 1920. For M. Slabchenko, the 1920-s became years continuation of the political struggle for the ukrainian idea and ukrainian independence.

Key words: *revolution, wrestling, freemasonry, underground, ukrainization, DPU.*

Отримано: 12.12.2017

УДК 94(71=161.2)

Анатолій Бодруг

**ФЕНОМЕН КОЗАЦТВА
ЯК НАЦІЄЗБЕРІГАЮЧИЙ ЧИННИК КУЛЬТУРИ
УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ КАНАДИ
(середина ХХ – початок ХХІ ст.)**

Мета даної наукової статті полягає в визначенні шляхів збереження національної пам'яті представниками української діаспори Канади на основі славного козацького минулого. Для досягнення зазначеної мети було залучено необхідну кількість джерел та історіографічної літератури, які торкалися різних аспектів порушеної проблеми. Автором було використано такі наукові методи дослідження, як історико-генетичний та історико-порівняльний. В межах даної статті було розглянуто діяльність культурних та наукових організацій пов'язаних з козацьким напрямом. Автор досліджує вплив козацької культури на розвиток української спільноти Канади. Окрема увага присвячена українським фестивалям